

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Філіпенка Антона Сергійовича
на дисертацію Присвітлої Оксани Вікторівни
«Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального
ринку освітніх послуг», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини**

Актуальність теми дослідження

В умовах глобалізаційних процесів в економіці та суспільстві формуються нові вимоги до структури та якості освіти. Розвиток глобального ринку освітніх послуг формується на основі тенденцій на міжнародному ринку праці та з урахуванням сучасних запитів цивілізаційного розвитку суспільства. Серед основних тенденцій, які впливають на розвиток і формування глобального ринку освітніх послуг, належать зростання міжнародної мобільності студентів, викладачів і дослідників; посилення конкуренції і поява нових гравців на ринку міжнародної освіти; формування нових видів освітніх послуг; зміна низкою держав експортно-імпоротної політики у сфері вищої освіти тощо. Трансформаційні процеси у вищій освіті у зростаючій кількості країн стають об'єктом і предметом державної політики, спрямованої на вирішення конкретних внутрішньодержавних політичних, соціальних і фінансових завдань, що й зумовлює актуальність дисертаційного дослідження Присвітлої О.В.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами

Дисертацію виконано у відповідності з напрямом держбюджетної науково-дослідної роботи факультету міжнародної економіки Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України за темою «Диверсифікація форм та методів комерціалізації науково-технічних розробок в умовах глобальної технологічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0112U000201) та темою «Розвиток корпоративного менеджменту в умовах транснаціоналізації світової економіки» (номер державної реєстрації 0113U003044).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають істотне теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, відповідають сформульованій меті та завданням дослідження. В дисертації здобувачем опрацьовано значну кількість вітчизняних та зарубіжних джерел інформації (269), які відповідають специфіці теми дисертації. На основі використання сучасних методів і прийомів наукового пошуку отримано нові

наукові результати, які мають теоретичне і практичне значення. Зовнішня здобувачем сучасними методами наукового дослідження дозволило вирішити ряд теоретичних та практичних завдань щодо обґрунтування сучасних пріоритетів розвитку вищої освіти в забезпеченні конкурентоспроможності країн в умовах глобального ринку освітніх послуг.

Дисертація Присвітлої О.В. має цілісну структурно-логічну побудову:

- у першому розділі досліджено генезис розвитку ринкових відносин в освіті в умовах глобалізації (с. 15-41), визначено основні детермінанти та інституційні механізми розвитку вищої освіти у відповідності до етапів формування глобального ринку освітніх послуг (с. 42-65), систематизовано науково-методичні засади визначення критеріїв дослідження розвитку вищої освіти на глобальному ринку послуг в контексті міжнародної конкурентоздатності національної економіки (с. 66-83);

- у другому розділі проаналізовано сучасні тенденції розвитку глобального ринку освітніх послуг та структурні зміни в його сегментах (с. 86-105), визначено передумови та детермінанти формування інтернаціоналізації та інформатизації вищої освіти (с. 106-138), оцінено фактори впливу на розвиток вищої освіти в умовах інформатизації глобального ринку освітніх послуг в координатах глобальної конкуренції (с. 139-152);

- у третьому розділі проаналізовано стан та тенденції розвитку міжнародного стратегічного партнерства в сучасних умовах (с. 155-168), сформульовано основні пріоритети розвитку вищої освіти України в контексті загальносвітових тенденцій глобального ринку освітніх послуг (с. 169-185), визначено напрями розвитку вищої освіти України в контексті отримання конкурентних переваг на міжнародному ринку освітніх послуг (с. 186-196).

Теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Присвітлої О.В. є теоретично обґрунтованими і базуються на розробках вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем сучасного розвитку вищої освіти в умовах інтелектуалізації суспільного виробництва та посилення конкурентної боротьби країн і ТНК на глобальних ринках освітніх послуг; нормативно-правових документах; офіційній міжнародній та вітчизняній статистичних базах та аналітичних оглядах.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у поглибленні теоретико-методичних основ дослідження трансформації пріоритетів розвитку вищої освіти в контексті формування конкурентних переваг на глобальному ринку освітніх послуг та розробці науково-практичних рекомендацій щодо напрямів державної політики регулювання національного ринку освітніх послуг з урахуванням особливостей євроінтеграційних процесів. Найбільш суттєвими науковими результатами,

які свідчать про особистий внесок автора у розробку даної проблеми та характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, є наступні:

- по-перше, визначено сутнісний зміст домінантів розвитку вищої освіти, що визначають ступінь конкурентоздатності країн на глобальному ринку освітніх послуг, серед яких інтернаціоналізація вищої освіти як ознака якості надання послуг на глобальному ринку, що забезпечує здійснення міжнародних транзакцій з висококваліфікованим персоналом, технічною інформацією чи фінансами через національні кордони різних держав або шляхом надання послуг іноземним суб'єктам через розташовані за кордоном філії чи представництва. Обґрунтовано, що інформатизація вищої освіти є важливою домінантою і проявляється в трьох вимірах: як якісна ознака трансферу знань від суб'єкта до об'єкта послуги через застосування IT-технологій; як процес трансферу послуг через глобальний інформаційний простір, що забезпечує швидкість, доступність послуг в просторі і часі; як системна трансформація в індустрії вищої освіти, що базується на нових освітніх технологіях, заснованих на інструментах цифрової економіки і розвивається під впливом глобальної інформатизації суспільства. Доведено, що масовізація вищої освіти – це важлива домінанта і ознака ступеня доступності певних освітніх послуг на глобальному ринку широкому загалу потенційних споживачів без додаткових обмежень за національними, релігійними, соціальними, гендерними, економічними ознаками.

Розроблено метод кількісної оцінки впливу макроекономічних мультиплікаторів на величину академічної мобільності як індикатора конкурентоздатності послуг вищої освіти та на основі його апробації виокремлено п'ять кластерів країн світової економіки, які займають характерні позиції на глобальному ринку освітніх послуг (перший і другий кластери об'єднують країни-експортери послуг у вищій освіті, третій кластер – це країни, що мають врівноважену ринкову позицію, четвертий та п'ятий кластери – імпортоорієнтовані країни) (с. 29-30, 51-53, 110-112, 115-126);

- по-друге, систематизовано теоретичні підходи щодо дослідження глобального ринку освітніх послуг: виділено *три основні категорії*: перша – освітні послуги, які забезпечують отримання нової інформації, знань та навичок, вмінь і компетенцій; друга – визнання інформаційно-матеріальної сутності послуг як сукупності знань, умінь і навичок, які згодом використовуються для задоволення потреб людини, суспільства та держави; третя – послуги як товар, використання якого впливає на формування цінності людини, та які в майбутньому становитимуть основу вартісного обміну на ринку праці. *Глобальний ринок освітніх послуг* – це система ринкових відносин з певними пропорціями між його секторами, який є складовою частиною ринку праці та частиною ринку послуг як невід'ємна складова всієї глобальної ринкової системи. Процеси інформатизації, комп'ютеризації освітніх послуг є передумовою формування цифрового

сегменту ринку, характерними ознаками якого є глобальність, відкритість, гнучкість, інноваційність (с. 23-28, 39-42, 73, 88-91, 134-138);

- по-третє, удосконалено теоретико-методичні інструменти дослідження впливу інформатизації вищої освіти як домінанти, ступінь сформованості якої є базовою для забезпечення масовості, інтернаціоналізації та інноваційності вищої освіти, сформовано алгоритм факторного аналізу рівня міжнародної мобільності студентів та визначена методика його оцінювання на основі побудови багатофакторної моделі оцінки факторів, що містить структурно-логічне поєднання сукупності методів експертних оцінок, кореляційного та регресійного аналізу (с. 64-66, 139-145);

- по-четверте, уточнено сучасні ознаки основних чинників розвитку вищої освіти як сегмента глобального ринку. Виокремлено наслідки зростання ступеня інтернаціоналізації освіти: *макроекономічні в країнах-експортерах* - через збільшення доходів від експорту послуг та доходів від суміжних галузей (будівництво та обслуговування університетських кампусів, виробництво та продаж продуктів харчування, оренда житла, транспортні та побутові послуги тощо); *макроекономічні в країнах-імпортерах* - шляхом підвищення економічної ефективності їх освітніх систем через зосередження обмежених ресурсів таких країн на освітніх програмах з можливим ефектом економії на масштабі, або збільшення участі у вищій освіті без розширення системи вищої освіти всередині самої країни; *соціальні* - здобуття міжнародної освіти виховує «міжнародні характеристики» у студентів: міжнародна свідомість і відкритість, знання іноземних мов, гнучкість мислення, толерантність та повага до інших, які є необхідними в глобальній економіці (с. 106-113, 131-132, 154, 146-148, 150);

- по-п'яте, систематизована сукупність механізмів міжнародного співробітництва у науково-інноваційній сфері університетів через застосування функціонального підходу (виокремлення видів та методів взаємодії) та масштабу міжнародної співпраці (тіснота зв'язків та кількість учасників); характеристика ознак розвитку інтегрованих ринків освітніх послуг: доведено, що сучасний стан Європейського ринку вищої освіти є інтегрованою частиною глобального ринку і детермінанти та домінанти його розвитку відповідають загальносвітовим тенденціям, а інтеграція України в ЄС є важливим компонентом розвитку вітчизняної вищої освіти шляхом її трансформації для забезпечення відповідності загальноєвропейським критеріям (с. 54-53, 56, 156, 159, 162, 168);

- по-шосте, розроблено стратегічні напрями розвитку послуг вищої освіти України у відповідності до викликів глобального ринку через впровадження кращого міжнародного досвіду та розширення міжнародного стратегічного партнерства у сфері науки та освіти; уточнено систему взаємодії суб'єктів ринку та органів державного управління у здійсненні комплексу заходів, що спрямовані на формування пропозицій освітніх послуг, які відповідають

вимогам національної економіки в контексті реалізації інноваційної стратегії розвитку (с. 173-174, 187-188, 190, 192-193, 195).

Вищезазначені та інші отримані в дисертації результати мають усі необхідні ознаки наукової новизни і містять висновки, які стимулюють подальші дослідження дискусійних проблем щодо трансформації пріоритетів розвитку вищої освіти у відповідності до викликів глобальних ринків.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях

Результати дослідження Присвітлої О.В. в достатній мірі висвітлені в наукових працях автора. За результатами дослідження опубліковано 20 наукових праць загальним обсягом 6,25 д.а., з них: 1 стаття - у колективній монографії, 8 – у наукових фахових виданнях, 2 – у наукових фахових виданнях України, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах, 11- публікації в інших виданнях. Публікації розкривають основні висновки та положення дисертаційної роботи. Апробація результатів дослідження пройшла на 11 науково-практичних конференціях різного рівня.

За змістом дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог МОН України, автореферат ідентично узагальнює та відображає основні положення, викладені у дисертації.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів

Теоретичні результати, пропозиції і висновки, сформульовані автором у дисертації, становлять науково-теоретичне забезпечення методичних основ моніторингу розвитку системи вищої освіти України на глобальному ринку послуг у контексті євроінтеграційних перспектив.

Практичне значення основних положень дисертації підтверджено відповідними довідками: Придніпровського наукового центру НАН України в частині реалізації державної політики у сфері інноваційного розвитку регіонів в рамках восьмого завдання «Регіональної програми інноваційного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року» (довідка №15/110 від 16.09.2015 р.); Дніпропетровської торгово-промислової палати в частині підвищення конкурентоспроможності регіональних виробників, їхніх товарів та послуг, розширення можливостей виходу на національний і світовий ринки, залучення інвестицій (довідка №1575/13-08 від 05.10.2015 р.); Національного центру аерокосмічної освіти молоді ім. О.М. Макарова в частині реалізації державної молодіжної політики у сфері аерокосмічної освіти та в процесі підготовки і перепідготовки молодих фахівців в аерокосмічній галузі (довідка № 155 від 22.09.2015 р.).

Результати дослідження також використовувалися в навчальному процесі при формуванні конспекту лекцій та змісту практичних занять з дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень», «Управління інноваціями» та «Інноваційна діяльність міжнародних корпорацій» для студентів факультету міжнародної економіки Дніпропетровського

національного університету імені Олеся Гончара (акт про впровадження від 06.04.2015 р.).

Дискусійні положення й зауваження щодо змісту та оформлення дисертації та автореферату

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію, слід наголосити на деяких зауваженнях та дискусійних положеннях.

По-перше, висновок про те, що сучасні пріоритети розвитку вищої освіти доцільно розглядати через «призму змін макроекономічних показників національних економік країн у контексті забезпечення їх міжнародної конкурентоздатності на глобальному ринку послуг» (с. 85) є доречним, але поліпшення його аргументованості вимагало від автора в п. 1.3 «Критеріальний підхід до оцінки розвитку вищої освіти в глобальному вимірі» узагальнити різні методичні підходи до критеріїв оцінювання відповідно до етапів формування глобального ринку, які сформульовані у п. 1.2. даного дослідження (с. 52, таблиця 1.8).

По-друге, концептуалізація напрямів удосконалення системи управління вищою освітою України у контексті диверсифікації освітніх послуг набула б завершеності, якби автор доповнив їх системою моніторингу основних чинників розвитку освіти у відповідності до отриманих наукових результатів (п. 1.3).

По-третє, висновок автора, що «якість інтелектуального потенціалу університету, як власне і будь-якого вищого навчального закладу, визначатиметься рівнем технологій трансферу нових знань в глобальному освітньому просторі» є дещо спрощеним. В епоху бурхливих змін в глобальному інформаційному просторі технології безумовно будуть впливати на всі сфери життєдіяльності, а інформація, інтелект та творчий потенціал становлять основу нових знань (с. 204).

По-четверте, досліджуючи конкурентні переваги університетів в експорті послуг, автор акцентує головну увагу на проблемах інтернаціоналізації вищої освіти, проте меншою мірою приділяючи увагу таким проблемам, як інноваційна діяльність університетів з комерціалізації наукових розробок та проблемі мобільності наукових кадрів. За логікою побудови дослідження дані питання доцільно було б розглянути більш детально у другому розділі роботи.

По-п'яте, у роботі недостатньо уваги приділено освітнім послугам на основі використання дистанційних методів, зокрема таких як Coursero, EdX, Futurelearn, Iversity. Враховуючи відносну новизну та масштабність даної форми освітніх послуг, варто було б сформулювати пропозиції щодо створення механізмів урегулювання зазначених відносин в рамках СОТ.

По-шосте, дисертаційне дослідження дещо перевантажене іншомовними словами, наприклад, детермінанти, домінанти за можливості

використання українських заміників - фактори, чинники, складові, елементи тощо.

Викладені зауваження не знижують загального достатнього наукового рівня дисертаційного дослідження, можуть стати предметом обговорення та пояснення на захисті, Дискусійні моменти та побажання вказують на багатоплановість досліджуваної проблеми, її актуальність, практичну і наукову значущість, а тому не змінюють загальної позитивної оцінки роботи.

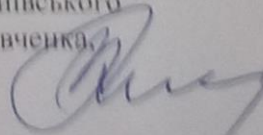
Загальний висновок

За сукупністю якісних та формальних ознак дисертація Приєвітлої Оксани Вікторівни на тему «Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг» є самостійною, цілісною, логічно завершеною науковою працею, в якій вирішено поставлені завдання, отримано нові науково обгрунтовані результати та сформульовано практичні рекомендації.

Високий рівень виконаного дослідження, наукова новизна отриманих результатів, теоретичне і практичне значення, достовірність отриманих висновків і рекомендацій, актуальність теми дають підставу стверджувати, що дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 13 чинного «Порядку присвоєння наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Приєвітла Оксана Вікторівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Міністерства освіти і науки України

 А. С. Філіпенко

Підпис д.е.н., проф. А. С. Філіпенка засвідчую:

Вчений секретар
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

